

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін
до Положення про загальноосвітній навчальний заклад»

м. Київ
2 лютого 2010 року
№ 4-рп/2010

Справа №1-11/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,

Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033 (Офіційний вісник України, 2009 р., № 75, ст. 2569).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 52 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 52 народних депутати України — порушив питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033 (далі — Постанова), якою внесено зміни до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 24, ст. 1016) (далі — Положення). Цими змінами Положення було доповнено пунктом 24¹, відповідно до якого у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі мовою навчання є українська мова, поряд з українською мовою в навчально-виховному процесі в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин; пункт 46 було доповнено новим абзацом, згідно з яким в робочий час у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі педагогічні працівники зобов'язані постійно застосовувати українську мову, а у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі з навчанням мовою національних меншин поряд з українською мовою — також мову, якою здійснюється навчально-виховний процес в цьому закладі.

На думку авторів клопотання, Постанова суперечить частині другій статті 6, частині другій статті 8, частині п'ятій статті 10, частині другій статті 19, статті 21, частині другій статті 22, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 64, пункту 4 частини першої статті 92, пункту 2 статті 116 Конституції України.

2. З метою повного і всебічного розгляду обставин справи Конституційний Суд України дослідив позиції Президента України, Голови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, науковців Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Інституту української мови Національної академії наук України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

Україна є правовою державою, в якій органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України; органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 1, частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України). Повноваження Верховної Ради України визначаються Конституцією України, а Кабінету Міністрів України — Конституцією та законами України; уряд в межах своєї компетенції видає постанови та розпорядження (стаття 85, пункт 10 статті 116, частина перша статті 117 Основного Закону України).

Верховна Рада України виключно законами України визначає порядок застосування мов (пункт 4 частини першої статті 92 Конституції України).

Кабінет Міністрів України забезпечує проведення політики у сфері освіти (пункт 3 статті 116 Основного Закону України), в усіх сферах суспільного життя на всій території України щодо всебічного розвитку і функціонування державної мови, створює умови для вільного розвитку мов корінних народів і національних меншин України, забезпечує розроблення і здійснення заходів щодо створення матеріально-технічної бази та інших умов, необхідних для розвитку освіти (абзаци восьмий, дев'ятий пункту 2 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»).

Системний аналіз згаданих положень Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» дає підстави для висновку, що Уряд України, видаючи постанови з метою забезпечення проведення державної політики у сферах освіти та державної мовної політики, повинен керуватися Конституцією та законами України і діяти в межах повноважень, визначених ними.

4. Державною мовою в Україні є українська мова, всебічний розвиток і функціонування якої в усіх сферах суспільного життя на всій території України забезпечується державою. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах (частини перша, друга, третя статті 10, стаття 11, частина п'ята статті 53 Основного Закону України).

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визнається виключно законом (частина п'ята статті 10, пункт 4 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Статтю 7 Закону України «Про освіту», статтю 7 Закону України «Про загальну середню освіту» встановлено, що мова (мови) освіти (навчання і виховання) у загальноосвітніх навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України і закону України про мови. Таким є Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» (далі — Закон про мови), який за пунктом 1 розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону України є чинним у частині, що не суперечить Конституції України. Згідно з частинами першою, другою статті 27 Закону про мови навчальна і виховна робота в загальноосвітніх школах ведеться українською мовою; у місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись загальноосвітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою.

Таким чином, в розвиток конституційних положень про статус української мови як державної та порядок застосування мов згаданими законами України встановлено одну з засад державної мовної політики в сфері освіти: навчальна і виховна робота в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється українською мовою, поряд з якою можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин.

Такий висновок підтверджується правовою позицією Конституційного Суду України, що виходячи з положень статті 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні, в тому числі у навчальному процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова. У державних і комунальних навчальних закладах поряд з державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин (пункт 2 резолютивної частини Рішення від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99).

5. Суб'єкт права на конституційне подання порушив питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови, якою внесено зміни до Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964. Конституційний Суд України вважає за доцільне провести дослідження Постанови у системному зв'язку з відповідними нормами Положення.

5.1. Згідно з оспорюваним пунктом 24¹ Положення у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі мовою навчання є українська мова. Поряд з українською мовою в навчально-виховному процесі в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин.

Аналіз цього положення свідчить, що у ньому відтворюється зміст частин першої, третьої статті 10, частини п'ятої статті 53 Конституції України, згідно з якими в Україні державною мовою є українська мова, гарантується вільний розвиток,

використання і захист російської, інших мов національних меншин України, громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах.

До повноважень Кабінету Міністрів України належить забезпечення проведення політики щодо всебічного розвитку і функціонування державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України та створення умов для вільного розвитку мов корінних народів і національних меншин України. У зв'язку з цим відтворення змісту норм Конституції та законів України у нормативно-правових актах уряду спрямоване на забезпечення реалізації відтворюваних норм учасниками правовідносин у сфері застосування мов у державних та комунальних загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, пункт 24¹ Положення є таким, що не суперечить Конституції України.

5.2. Відповідно до абзацу другого пункту 46 Положення в робочий час у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі педагогічні працівники зобов'язані постійно застосовувати українську мову, а у державному і комунальному загальноосвітньому навчальному закладі з навчанням мовою національних меншин поряд з українською мовою — також мову, якою здійснюється навчально-виховний процес в цьому закладі.

Аналіз цієї норми Положення свідчить про те, що в ній Кабінетом Міністрів України визначено порядок застосування мов педагогічними працівниками загальноосвітніх навчальних закладів, тоді як за Конституцією України порядок застосування мов визначається виключно законами України (пункт 4 частини першої статті 92).

Таким чином, доповнюючи пункт 46 Положення абзацом другим, Кабінет Міністрів України вийшов за межі своїх повноважень, передбачених Конституцією та законами України, тому ця оспорювана норма суперечить частині п'ятій статті 10, частині другій статті 19, пункту 4 частини першої статті 92, частині третій статті 113, частині першій статті 117 Основного Закону України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 39, 51, 61, 65, 67, 69, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), пункт 24¹ Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, в редакції Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033.

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац другий пункту 46 Положення про загальноосвітній навчальний заклад,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, в редакції Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033.

3. Абзац другий пункту 46 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, в редакції Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 30 вересня 2009 року № 1033, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 4-рп/2010 dated February 2, 2010 in the case upon the constitutional petition of 52 People's Deputies of Ukraine concerning the conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Introducing Amendments to the Regulation On General Education Establishments»*

Ukraine is a law-based state where bodies of legislative, executive and judicial power exercise their authorities within the limits established by the Constitution and in accordance with laws; bodies of state power are obliged to act only on the basis, within the limits and in the manner provided by the Constitution and law (Articles 1, 6.2 and 19.2 of the Fundamental Law). While the authorities of the Verkhovna Rada are determined by the Constitution, the authorities of the Cabinet of Ministers are determined by the Constitution and laws (Articles 85 and 116.10 of the Fundamental Law). The Cabinet of Ministers within the limits of its competence issues resolutions and directives (Article 117.1 of the Constitution). Pursuant to Article 92.1.4 of the Constitution, the Verkhovna Rada determines the regulation of the use of languages exclusively by laws.

The Cabinet of Ministers ensures the implementation of the policy in education (Article 116.3 of the Constitution) and is responsible for the elaboration and implementation of the measures concerning the provision of technical and material facilities and other conditions necessary for the development of education (Article 20.1.2.9 of the Law «On the Cabinet of Ministers of Ukraine»). Article 20.1.2.8 of the Law «On the Cabinet of Ministers of Ukraine» stipulates that the Cabinet of Ministers is responsible for the implementation of policy in all spheres of social life throughout the entire territory of Ukraine concerning the comprehensive develop-

ment and functioning of the state language and for providing conditions for the free development of the languages of indigenous peoples and national minorities of Ukraine.

On the basis of systemic analysis of the aforementioned Articles of the Constitution and the Law «On the Cabinet of Ministers of Ukraine» the Constitutional Court reaches the conclusion that the Government of Ukraine, issuing resolutions in order to ensure the implementation of the state policy in the spheres of education and state language policy, shall be guided by the Constitution and laws, and act within the limits of authorities provided therein.

The state language of Ukraine is the Ukrainian language; the State ensures the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language in all spheres of social life throughout the entire territory of Ukraine; in Ukraine, the free development, use and protection of Russian, and other languages of national minorities of Ukraine, is guaranteed (Articles 10.1 — 10.3 of the Constitution). The State promotes the consolidation and development of the Ukrainian nation, of its historical consciousness, traditions and culture, and also the development of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of all indigenous peoples and national minorities of Ukraine (Article 11 of the Constitution). According to Article 53.5 of the Constitution, citizens who belong to national minorities are guaranteed in accordance with the law the right to receive instruction in their native language, or to study their native language in public and municipal educational establishments and through national cultural societies.

The use of languages in Ukraine is guaranteed by the Constitution and is determined exclusively by law (Articles 10.5, 92.1.4 of the Constitution).

Pursuant to Article 7 of the Law «On Education» and Article 7 of the Law «On General Secondary Education», the language (or languages) of education (teaching and instruction) in general education establishments is defined on the basis of the Constitution and the law that regulates the use of languages¹. In accordance with Articles 27.1 and 27.2 of the Law on Languages, teaching and instruction in general education establishments shall be performed in the Ukrainian language; in the areas of compact settlement of the citizens of other nationalities general education schools may be founded where teaching and instruction is performed in their or other language.

Thus, on the basis of the constitutional provisions concerning the status of the Ukrainian language as the state language and legislative regulation of the use of languages, one of the principles of the state language policy has developed: teaching and instruction in the establishments of general education is performed in the Ukrainian language with the possibility to use and learn languages of national minorities.

Paragraph 241 of the Regulation On General Education Establishments approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 964 dated

¹ Currently the use of languages in Ukraine is regulated by the Law of the Ukrainian Soviet Socialist Republic «On the Languages in the Ukrainian Soviet Socialist Republic» which is in view of item 1, Chapter XV of the Constitution effective only in the part in which it does not contradict the Constitution (hereinafter referred to as «the Law on Languages»).

June 14, 2000 as amended by the Resolution «On Introducing Amendments to the Regulation On General Education Establishments» № 1033 dated September 30, 2009 (hereinafter referred to as «the Regulation») reads that the language of instruction in the public and municipal general education establishments is the Ukrainian language and that in the process of teaching and instruction, languages of national minorities may be used and learnt alongside with the Ukrainian language. Since paragraph 241 of the Regulation replicates the legislative regulation of the use of languages and taking into consideration the competence of the Cabinet of Ministers in the implementation of the state language policy, which was analysed before, it does not contradict the Constitution.

Paragraph 46.2 of the Regulation requires that teaching staff of public and municipal general education establishments continuously use the Ukrainian language during working hours or alongside with the Ukrainian, the language of national minorities in those educational establishments where the use of language of national minorities as the language of teaching and instruction is allowed. The examination of this paragraph of the Regulation suggests that thereby is established the legal rule concerning the use of languages by teaching staff of the establishments of general education, whereas under the Article 92.1.4 of the Constitution the regulation of the use of languages can be determined exclusively by laws.

Hence, establishing the rule of paragraph 46.2 of the Regulation, the Cabinet of Ministers acted *ultra vires*, and therefore this paragraph contradicts Articles 10.4, 19.2, 92.1.4, 113.3 and 117.1 of the Fundamental Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) paragraph 241 of the Regulation On General Education Establishments approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 964 dated June 14, 2000 as amended by the Resolution «On Introducing Amendments to the Regulation On General Education Establishments» № 1033 dated September 30, 2009.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) paragraph 46.2 of the Regulation On General Education Establishments approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 964 dated June 14, 2000 as amended by the Resolution «On Introducing Amendments to the Regulation On General Education Establishments» № 1033 dated September 30, 2009.

3. Paragraph 46.2 of the Regulation On General Education Establishments approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 964 dated June 14, 2000 as amended by the Resolution «On Introducing Amendments to the Regulation On General Education Establishments» № 1033 dated September 30, 2009 recognised as unconstitutional loses its legal force from the day the Constitutional Court adopted this Decision.